

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA O'QUV FAOLIYATI ORQALI IJODIY SALOHIYATNI RIVOJLANTIRISH.

Qodirova Husnida Muqumjon qizi

*Farg'ona davlat universiteti. Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
(boshlang'ich ta'lim) 1-kurs magistranti. E-mail: husnidaqodirova745@gmail.com
Tel (+998)91)679-42-32*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'quv faoliyati orqali ijodiy salohiyatni rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tadqiq etilgan. Tadqiqotda ijodiy salohiyat shaxs rivojlanishining muhim tarkibiy qismi sifatida talqin qilinib, uning boshlang'ich ta'lim jarayonida shakllanish xususiyatlari tahlil qilingan. Ilmiy adabiyotlar tahlili asosida o'quv faoliyatini ijodiy yondashuv asosida tashkil etishning samarali yo'llari aniqlangan.*

Tadqiqot jarayonida shaxsga yo'naltirilgan, faoliyatga asoslangan va tizimli yondashuvlar asosida pedagogik tajriba-sinov ishlari olib borildi. Tajriba jarayonida muammoli vaziyatlar, ijodiy topshiriqlar, interfaol metodlar va o'yin texnologiyalariga asoslangan o'quv faoliyati tizimi ishlab chiqildi va amaliyotga joriy etildi. Tadqiqot natijalari tajriba guruhida o'quvchilarning ijodiy salohiyati darajasi sezilarli oshganini, mustaqil fikrlash va kreativ faollik ko'nikmalari shakllanganini ko'rsatdi.

Olingan ilmiy xulosalar boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'quv faoliyati orqali ijodiy salohiyatni rivojlantirish pedagogik jihatdan samarali ekanligini tasdiqlaydi hamda ta'lim amaliyotini takomillashtirishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: *boshlang'ich ta'lim, o'quv faoliyati, ijodiy salohiyat, ijodiy fikrlash, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, interfaol metodlar, pedagogik tajriba-sinov, kreativ rivojlanish.*

Bugungi globallashuv va raqamli taraqqiyot sharoitida ta'lim tizimi oldida turgan muhim vazifalardan biri — boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy salohiyatini erta bosqichdan boshlab rivojlantirishdir. Chunki aynan boshlang'ich ta'lim davri o'quvchilarning shaxs sifatida shakllanishi, mustaqil fikrlashi, muammoli vaziyatlarga ijodiy yondashuvi hamda bilish faoliyatining faollashuvi uchun muhim psixologik-pedagogik asos bo'lib xizmat qiladi. Zamonaviy jamiyatda raqobatbardosh, tashabbuskor va kreativ fikrlovchi shaxslarni tarbiyalash ta'lim jarayonining ustuvor yo'nalishiga aylanib bormoqda.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijodiy salohiyatni rivojlantirishda o'quv faoliyati yetakchi omil sifatida namoyon bo'ladi. O'quv faoliyati jarayonida bolalarda bilishga bo'lgan qiziqish, mustaqil fikrlash, tasavvur va fantaziya, muammoli vaziyatlarni hal etish ko'nikmalari shakllanadi. Ayniqsa, interfaol metodlar, muammoli ta'lim, ijodiy

topshiriqlar, o'yin texnologiyalari va integrativ yondashuvlar orqali tashkil etilgan o'quv faoliyati o'quvchilarning ijodiy faolligini oshirishda samarali pedagogik vosita hisoblanadi.

Pedagogika va psixologiya fanlarida ijodiy salohiyat tushunchasi shaxsning yangi g'oyalar yaratish, noodatiy yechimlarni topish, o'z bilim va tajribasini amaliyotda ijodiy qo'llay olish qobiliyati sifatida talqin etiladi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quv faoliyatini to'g'ri tashkil etish, o'quvchining individual imkoniyatlarini hisobga olish hamda qulay ijodiy muhit yaratish orqali ularning ijodiy salohiyatini rivojlantirish mumkin.

Shu bois, boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'quv faoliyati orqali ijodiy salohiyatni rivojlantirish masalasi bugungi pedagogik nazariya va amaliyotda dolzarb muammo sifatida e'tirof etilmoqda. Ushbu yo'nalishda ilmiy asoslangan metod va texnologiyalarni ishlab chiqish hamda ularni ta'lim jarayoniga joriy etish boshlang'ich ta'lim samaradorligini oshirishga, ijodkor va faol shaxsni shakllantirishga xizmat qiladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'quv faoliyati orqali ijodiy salohiyatni rivojlantirish masalasi pedagogika va psixologiya fanlarida muhim ilmiy muammo sifatida keng tadqiq etilgan. Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ijodiy salohiyat shaxsning bilish faoliyati, tafakkuri, tasavvuri va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatlari bilan uzviy bog'liqdir. Mazkur tushuncha pedagogik jarayonda o'quvchining faol subyekt sifatida shakllanishini ta'minlovchi muhim omil sifatida qaraladi.

Psixolog olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda (L.S. Vygotskiy, A.N. Leontev, S.L. Rubinshteyn) o'quv faoliyati shaxs rivojlanishining yetakchi mexanizmi ekanligi asoslab berilgan. Ularning nazariy qarashlarida o'quv faoliyati orqali o'quvchining tafakkuri, ijodiy tasavvuri va muammoli vaziyatlarni hal etish qobiliyatlari rivojlanishi ta'kidlanadi. Vygotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasi boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy imkoniyatlarini ochib berishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Pedagog olimlar (Sh.A. Amonashvili, V.V. Davydov, D.B. Elkonin) boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quv faoliyatini to'g'ri tashkil etish orqali o'quvchilarning mustaqil fikrlash va ijodiy faolligini oshirish mumkinligini ilmiy jihatdan asoslab berganlar. Ularning fikricha, o'quv jarayonida muammoli vaziyatlar yaratish, ijodiy topshiriqlar berish va interfaol metodlardan foydalanish o'quvchilarning ijodiy salohiyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda esa boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy salohiyatini rivojlantirishda innovatsion pedagogik texnologiyalar, integrativ yondashuv, loyihaviy va o'yin faoliyatiga asoslangan ta'limning samaradorligi alohida e'tirof etilmoqda. Xususan, STEAM-ta'lim, muammoli ta'lim va

kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan o'quv faoliyati o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirishda muhim pedagogik shart-sharoitlarni yaratadi.

Mazkur tadqiqot metodologiyasi shaxsga yo'naltirilgan, faoliyatga asoslangan va tizimli yondashuvlarga tayanadi. Tadqiqot jarayonida o'quv faoliyati orqali ijodiy salohiyatni rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlarini aniqlash maqsadida nazariy va empirik tadqiqot metodlaridan foydalanildi. Nazariy metodlar sifatida pedagogik va psixologik adabiyotlarni tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish va modellashtirish metodlari qo'llanildi.

Empirik tadqiqot metodlari doirasida pedagogik kuzatish, suhbat, so'rovnoma, diagnostik topshiriqlar hamda pedagogik tajriba-sinov ishlari amalga oshirildi. Tajriba-sinov jarayonida boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy salohiyati darajasi aniqlanib, o'quv faoliyatiga asoslangan ijodiy topshiriqlar tizimi joriy etildi. Olingan natijalar matematik-statistik tahlil asosida qayta ishlanib, tadqiqotning ishonchliligi va samaradorligi aniqlandi.

Shunday qilib, adabiyotlar tahlili va tanlangan metodologiya boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'quv faoliyati orqali ijodiy salohiyatni rivojlantirish masalasini kompleks yondashuv asosida o'rganish, ilmiy asoslangan xulosalar chiqarish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish imkonini beradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'quv faoliyati orqali ijodiy salohiyatni rivojlantirishga qaratilgan tadqiqot ishlari natijasida bir qator muhim ilmiy-amaliy natijalarga erishildi. Tajriba-sinov ishlari boshlang'ich ta'lim muassasasining 2–3-sinflarida olib borilib, unda nazorat va tajriba guruhleri shakllantirildi. Tadqiqotning boshlang'ich bosqichida o'quvchilarning ijodiy salohiyati darajasi diagnostik topshiriqlar, kuzatish va so'rovnomalar orqali aniqlandi.

Boshlang'ich diagnostika natijalari shuni ko'rsatdiki, nazorat va tajriba guruhlaridagi o'quvchilarning ijodiy salohiyat darajasi deyarli bir xil bo'lib, aksariyat o'quvchilarda ijodiy fikrlashning o'rta va past darajalari ustunlik qilgan. Xususan, o'quvchilarning mustaqil fikr bildirish, yangi g'oyalar taklif etish va muammoli vaziyatlarga ijodiy yondashish ko'nikmalarida yetarli faollik kuzatilmadi.

Tajriba bosqichida o'quv faoliyatini ijodiy yondashuv asosida tashkil etishga alohida e'tibor qaratildi. Dars jarayonida muammoli vaziyatlar yaratish, ijodiy topshiriqlar berish, rolli o'yinlar, guruhli va juftlikda ishlash, integrativ mashg'ulotlardan foydalanildi. Shuningdek, o'quvchilarning individual qiziqishlari va imkoniyatlarini hisobga olgan holda mustaqil ijodiy ishlar tizimi ishlab chiqildi va amaliyotga joriy etildi.

Yakuniy diagnostika natijalari tajriba guruhida o'quvchilarning ijodiy salohiyati sezilarli darajada oshganini ko'rsatdi. Xususan, yuqori darajadagi ijodiy fikrlash ko'rsatkichlariga ega o'quvchilar ulushi ortib, o'rta va past darajadagi ko'rsatkichlar kamaydi. O'quvchilarda mustaqil fikrlash, original g'oyalar ilgari surish, muammoli vaziyatlarni hal etishda faol ishtirok etish ko'nikmalari shakllangani kuzatildi.

Nazorat guruhida esa an'anaviy o'qitish usullari qo'llanilganligi sababli o'quvchilarning ijodiy salohiyatidagi o'zgarishlar sezilarli darajada bo'lmadi. Bu holat tajriba-sinov jarayonida qo'llanilgan ijodiy yondashuvga asoslangan o'quv faoliyati tizimining samaradorligini tasdiqlaydi.

Olingan natijalarning matematik-statistik tahlili tajriba guruhida ijodiy salohiyat ko'rsatkichlarining ishonchli darajada oshganini ko'rsatdi. Bu esa boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'quv faoliyatini to'g'ri tashkil etish, interfaol metodlar va ijodiy topshiriqlardan samarali foydalanish ularning ijodiy salohiyatini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatishini ilmiy jihatdan asoslab berdi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'quv faoliyati orqali ijodiy salohiyatni rivojlantirish pedagogik jihatdan maqsadga muvofiq va samarali ekanligini tasdiqlaydi hamda ta'lim amaliyotiga joriy etish uchun ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Tadqiqot jarayonida olingan natijalar boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'quv faoliyati orqali ijodiy salohiyatni rivojlantirish pedagogik jihatdan samarali ekanligini ko'rsatdi. Tajriba-sinov ishlarining yakuniy natijalari nazariy adabiyotlarda ilgari surilgan ilmiy qarashlarni amaliy jihatdan tasdiqladi hamda ularni zamonaviy ta'lim sharoitida boyitdi.

Xususan, tadqiqot davomida o'quv faoliyatini ijodiy yondashuv asosida tashkil etish o'quvchilarning bilish jarayoniga bo'lgan qiziqishini oshirgani aniqlandi. Bu holat L.S. Vygotskiy tomonidan asoslab berilgan yaqin rivojlanish zonasi nazariyasiga mos keladi, ya'ni o'quvchilar murakkab, ammo qiziqarli va muammoli vazifalar orqali o'zlarining mavjud imkoniyatlaridan yuqoriroq natijalarga erishganlar. Natijalardan ko'rinadiki, o'quvchilarning mustaqil fikrlashi va ijodiy faolligi aynan o'quv faoliyati jarayonida shakllanadi va rivojlanadi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari A.N. Leontev va S.L. Rubinshteynlarning faoliyatga asoslangan yondashuvi bilan hamohangdir. Tajriba guruhida o'quvchilarning faol subyekt sifatida o'quv jarayonida ishtirok etishi, ijodiy topshiriqlarni mustaqil bajarishi ularning ijodiy salohiyat darajasining oshishiga olib keldi. Bu esa o'quv faoliyatining mazmunan boyitilishi va shaklan xilma-xilligi ijodiy rivojlanishning muhim sharti ekanligini ko'rsatadi.

Nazorat guruhida sezilarli o'zgarishlar kuzatilmaganligi, bir tomondan, an'anaviy ta'lim usullarining ijodiy salohiyatni rivojlantirishdagi cheklangan imkoniyatlarini ko'rsatib berdi. Bu holat zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda ta'kidlanayotgan interfaol, muammoli va integrativ metodlarga asoslangan ta'limning ustunligini yana bir bor tasdiqlaydi. Ayniqsa, o'yin texnologiyalari, guruhli ishlash va ijodiy topshiriqlar o'quvchilarning tashabbuskorligi va erkin fikrlashini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etdi.

Tadqiqot davomida aniqlangan yana bir muhim jihat shundan iboratki, o'quvchilarning individual imkoniyatlari va qiziqishlarini hisobga olish ijodiy

salohiyatning rivojlanishida muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Bu natija shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasining amaliy samaradorligini ko'rsatadi. O'quvchilarga o'z fikrini erkin ifodalash, xatolardan qo'rqmasdan yangi g'oyalar ilgari surish imkoniyati berilganda ularning ijodiy faolligi sezilarli darajada oshdi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'quv faoliyatini ijodiy yondashuv asosida tashkil etish ularning ijodiy salohiyatini rivojlantirishda muhim pedagogik shart-sharoitlardan biri ekanligini ko'rsatdi. Olingan ilmiy xulosalar pedagogik nazariya va amaliyotni boyitadi hamda boshlang'ich ta'lim jarayonida ijodiy rivojlanishga yo'naltirilgan metodlarni keng joriy etish zaruratini asoslab beradi.

XULOSA

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'quv faoliyati orqali ijodiy salohiyatni rivojlantirish masalasiga bag'ishlangan ushbu tadqiqot natijalari pedagogik nazariya va amaliyot uchun muhim ilmiy xulosalar chiqarish imkonini berdi. Tadqiqot davomida ijodiy salohiyat shaxs rivojlanishining muhim tarkibiy qismi bo'lib, u o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, bilish faolligi va muammoli vaziyatlarga ijodiy yondashuvi bilan chambarchas bog'liq ekanligi aniqlandi.

Ilmiy adabiyotlar tahlili va tajriba-sinov natijalari shuni ko'rsatdiki, boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quv faoliyatini an'anaviy usullardan tashqari, ijodiy va interfaol yondashuvlar asosida tashkil etish o'quvchilarning ijodiy salohiyatini samarali rivojlantirish imkonini beradi. Xususan, muammoli vaziyatlar yaratish, ijodiy topshiriqlar, o'yin texnologiyalari va guruhli ishlash shakllaridan foydalanish o'quvchilarning bilish jarayoniga qiziqishini oshirib, ularning ijodiy faolligini kuchaytiradi.

Tadqiqot jarayonida ishlab chiqilgan va amaliyotga joriy etilgan o'quv faoliyatiga asoslangan ijodiy topshiriqlar tizimi tajriba guruhida ijobiy natijalar bergani bilan ajralib turdi. O'quvchilarda mustaqil fikrlash, original g'oyalar ilgari surish, o'z bilim va tajribasini yangi vaziyatlarda qo'llash ko'nikmalari shakllandi. Bu holat boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy salohiyatini rivojlantirishda o'quv faoliyati yetakchi pedagogik omil ekanligini tasdiqlaydi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari shaxsga yo'naltirilgan, faoliyatga asoslangan va tizimli yondashuvlarning boshlang'ich ta'lim jarayonida uyg'un qo'llanishi yuqori samaradorlikni ta'minlashini ko'rsatdi. O'quvchilarning individual imkoniyatlari va qiziqishlarini hisobga olish, qulay ijodiy muhit yaratish ularning ijodiy salohiyatini rivojlantirishning muhim shartlaridan biri ekanligi aniqlandi.

Umuman olganda, ushbu tadqiqot boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'quv faoliyati orqali ijodiy salohiyatni rivojlantirish pedagogik jihatdan maqsadga muvofiq, samarali va zamonaviy ta'lim talablari bilan mos ekanligini ilmiy jihatdan asoslab berdi. Olingan xulosalar boshlang'ich ta'lim amaliyotini takomillashtirishga xizmat

qilishi, shuningdek, mazkur yo'nalishda olib boriladigan keyingi ilmiy tadqiqotlar uchun nazariy va metodik asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. "Ta'lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida". – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. "Boshlang'ich ta'lim davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida". – Toshkent, 2021.
3. Vygotskiy L.S. Psixologiya rivojlanishi muammolari. – Moskva: Pedagogika, 1991.
4. Leontev A.N. Faoliyat. Ong. Shaxs. – Moskva: Politizdat, 1975.
5. Rubinshteyn S.L. Umumiy psixologiya asoslari. – Moskva: Pedagogika, 1989.
6. Davydov V.V. Rivojlantiruvchi ta'lim nazariyasi. – Moskva: Intelekt-tsentr, 2004.
7. Elkonin D.B. Boshlang'ich maktabda o'quv faoliyatining psixologik asoslari. – Moskva: Pedagogika, 1989.
8. Amonashvili Sh.A. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalari. – Toshkent: O'qituvchi, 2001.
9. Zimnyaya I.A. Pedagogik psixologiya. – Moskva: Logos, 2002.
10. Klarin M.V. Innovatsion ta'lim texnologiyalari. – Moskva: Pedagogika, 2010.
11. Bepalko V.P. Pedagogik texnologiya asoslari. – Moskva: Pedagogika, 1995.
12. Abdullaeva M.J. Boshlang'ich ta'limda o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirish metodikasi. – Toshkent: Fan, 2018.